

Koronavirüs Salgınının Sosyoekonomik Sonuçları

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Alpago^{1*}
Öğr. Gör. Derya Oduncu Alpago²

Geliş tarihi: 08.04.2020
Kabul tarihi: 27.04.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: 8 Sayfa: 99-114
Yıl: 2020 Dönem: Güz

This article was checked by Turnitin.
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Nişantaşı Üniversitesi, Havacılık Yönetimi, Türkiye,
hasan.alpago@nisantasi.edu.tr
ORCID ID 0000-0001-7695-2794

² Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Hizmet, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Hizmet-YL, Türkiye,
derya.oduncualpago@nisantasi.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-0860-0900

* Sorumlu yazar

ÖZ

Hastalıkların temel nedenlerinden biri olan bakteri ve virüsler tarih boyunca insan sağlığı için tehdit olmaya devam etmişlerdir. Bu mikroorganizmalar doğanın aktif birer parçası olarak başta insan olmak üzere, diğer memelilerin yaşamında da ayrılmaz bir yer edinmiştir. Özellikle 21. Yüzyılda korona virüs bilim ve teknolojik ilerlemelerin ön plana çıktığı küreselleşmeye rağmen bir salgın hastalık şeklini almıştır. Virüs kaynaklı hastalıkların bu denli tehlikeli boyutlara ulaşması doğal dengeyi gözetmeyen, salt kâr hedefli anlayışın doğurduğu negatif dışsallıklardan kaynaklanmaktadır. İnsanların maksimum kâr peşinde koşarken doğaya bu denli zarar vermeleri sonucunda ortaya çıkan olumsuz gelişmelerin üstesinden gelebilmesi için sosyoekonomik düşünce bazında yeni bir anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde salt kâr amaçlı girişimlerin meydana getirdiği negatif dışsallıklar ayırım yapmaksızın tüm insanlar için COVID-19 salgınında görüldüğü gibi ölümcül sonuçlar doğuracaktır. Bu çalışmada korona virüs salgınının başta sosyoekonomik yaşam olmak üzere eğitim, sağlık ve sosyokültürel alanlarda değişim ve dönüşümlere ne şekilde yol açacağı değerlendirilmiştir. Çalışmada bu değişim ve dönüşüm sürecinin dijitalleşme ve online işlemler yönünde ağırlık kazanacağı savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal Yaşam, Değişim, Dijitalleşme, Koronavirüs, Sosyoekonomik Yaşam

Socio-Economic Consequences of Coronavirus

Assist. Prof. Dr. Hasan Alpago^{1*}
Instructor Derya Oduncu Alpago²

First received: 08.04.2020

Accepted: 27.04.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: 8

Pages: 99-114

Year: 2020

Session: Fall

This article was checked by *Turnitin*.

¹Nisantasi University, Turkey,
hasan.alpago@nisantasi.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-7695-2794

²Nisantasi University, Üsküdar
University, Turkey,
derya.oduncualpago@nisantasi.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-0860-0900

* Corresponding Author

ABSTRACT

Bacteria and viruses, one of the main causes of diseases, have been threats to human health throughout history. These microorganisms have continued as an active part of nature. Especially in the 21st century, coronaviruses took the form of an epidemic disease despite the globalization where science and technological advances came to the forefront. The fact that virus-borne diseases reach such dangerous dimensions is due to negative externality caused by a purely profit-oriented understanding that does not respect natural balance. In order to overcome the negative developments that arise as a result of people doing such damage to nature while pursuing a maximum profit, they need to develop a new understanding based on socioeconomics and nature-friendly thought. Otherwise, negative externalities caused by purely profit-making initiatives will have fatal consequences for all people, as seen from the COVID-19 outbreak, without discrimination. In this study, it has been evaluated how this coronavirus epidemic will lead to changes and transformations in education, health and sociocultural fields, especially socioeconomic life. In the study, it is argued that this change and transformation process will gain weight in the direction of digitalization and online transactions.

Keywords: Natural Order, Digitalization, Change, Coronavirus, Socio-economic Life

GİRİŞ

Üçüncü Dünya Savaşı hazırlıkları gölgesinde ortaya çıkan korona virüs dünyada şimdiye kadar hâkim olan yerleşik tüm yaklaşımları değişime ve dönüşüme zorlayan bir sürecin başlangıcı olarak ön plana çıkmaktadır. Bölgelerinde veya dünyada ekonomik, siyasi ve askeri olarak daha güçlü durumda olan ülkeler çevrelerinde yeni nüfus alanları yaratma yarışına girerken hiç beklenmedik bir şekilde korona virüsünün oldukça bulaşıcı bir çeşidi olan COVID 19 ile karşılaştılar. COVID 19 ancak mikroskopla görülebilen ve üreme ortamı bulduğunda saniyeler içinde çoğalabilen bir mikroorganizma olunca onunla mücadele oldukça zorlu olmaktadır. Korona virüs üstelik ne bir ideoloji ne din ne ekonomik ne de sosyal statü gibi hiçbir taraf gözetmeksizin can taşıyan herkesi hedef alan bir özelliğe sahiptir. Sağlıktan sosyoekonomik yaşama kadar her alanda olumsuz etkileri görülen bu virüs ülkeleri hazırlıksız yakaladığından dolayı ekonomide, sağlıkta, sosyal yaşamda şok kriz şeklinde kendisini göstererek kurulu düzenleri yeniden şekillenmeye ve köklü değişimlere zorlamaktadır. Ayrıca korona virüsünün meydana getirdiği şok, kendisini ilk etapta sağlık ve ekonomik alanda göstermekle birlikte zamanla başta sosyal ve kültürel yaşam olmak üzere bireyler ve ülkelerarası ilişkileri köklü anlayış değişikliğine zorlayacağı görülmektedir. Ayrıca hâlihazırda dünyada hâkim olan doğayı dışlayan habitat anlayışı, çevresel sorunlara bakış, bölgesel çıkarılara dayalı ekonomik ve politik birlikler gibi makro parametrelerin gözden geçirilmesi kaçınılmaz olacaktır. Yeşil alanların azınlıkta kaldığı metropollerde çevre dostu bir değişim ve dönüşüm sürecinin mevcut anlayışlar devam ettikçe, mümkün görülmediği gerçeğine rağmen bazı adımların atılacağı düşünülebilir. Diğer yandan yeşil alanları talan edercesine beton binalarla kaplama yarışına giren modern insan, doğayı tahrip ederek salgın hastalıklara karşı daha korumasız ve zayıf bir konuma getirdiğini söylemek mümkündür.

Dünya Sağlık Örgütü verilerinden de görüldüğü üzere 21. Yüzyıl hastalıkları temel olarak iki gruba ayrılabilir. Birincisi kanser, tansiyon, kalp ve damar, şeker hastalığı şeklinde gruplandırılan hastalıklar, ikincisi ise hijyen kaynaklı virüs ve bakteri hastalıklarıdır. Bu hastalıkların çoğunun doğrudan beslenmeyle ve çevresel faktörlerle ilişkili olduğu söylenebilir. Eğer doğa bu denli tahrip edilmeseydi doğanın kanunları normal bir süreç izlerdi. Böylece belki de virüslerle savaş daha kolay atlatılabilirdi. İnsanların kendi eliyle kendi neslini korona virüs gibi salgınlara karşı daha savunmasız bıraktığı söylenebilir. Doğal yaşamın bir parçası olan virüsler, bakteriler ve diğer mikroorganizmaların yayılması dinamik bir süreçtir. Önemli olan insanların bu süreci ne ölçüde kontrol altında tutabildiğidir. Üstelik bu süreç doğanın düzeni içerisinde milyonlarca yıldan beri devam etmektedir. Ancak doğal düzen insan eliyle her gün biraz daha tahrip edildiği için, insanlar doğanın kendi kendini dengeye getirme gücünden yoksun kalarak suni çözümler geliştirmek zorunda kalmaktadır. Özellikle küreselleşmeyle birlikte salgın hastalıkların yayılma hızı daha da artmıştır. Bu açıdan salgın hastalıklardan korunma küresel bir sorun haline gelmiştir. 21. Yüzyıl insanı ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sağlık alanında daha bilinçli ve birikim sahibi olduğundan dolayı hastalıklar hakkında daha çok bilgiye sahip olduğu varsayılmaktadır. Ancak korona virüsün ortaya çıkmasıyla insanların sağlık alanında gerekli bilinç seviyesine ulaşamadığı, virüs gibi viral salgınlar hakkında yeterli birikim ve donanıma sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu tür viral salgınlar küresel bir izolasyon gerektirdiği için yayılmalarının önüne geçmek zaman almakta bu yüzden ekonomik ve sosyal sonuçları ağır olmaktadır.

Korona virüs nedeniyle kısa vadede tüm sektörler üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Bundan sonrası için nasıl bir etki yaratacağını zaman gösterecek, böylece insanların yaşam şeklini, virüsün seyri önemli ölçüde etkileyecektir. Modern insan orta çağda insanlığı çaresizlik içinde bırakan veba salgınını bir masal gibi görürken ilk kez tıpkı orta çağda insanların yaşadıkları gibi çaresizlik içinde kalabileceğine şahit olmuştur. Alınan önlemler ve aşı arayışları orta vadede sorunu çözemese bu virüs bir nesil üzerinde travmatik etkiler bırakacak boyutlara ulaşabilir. Virüse karşı çareler bulunduktan sonra bile modern insan yaşamında ve düşünce sisteminde radikal değişimlere yönelecektir. Öte yandan 21. Yüzyılda korona virüs, Bitcoin, mikro robot, nano teknoloji gibi hacmi küçük işlevi büyük unsurlar, piyasaya hâkim olmaya başlayacaktır. Bu çalışmada korona virüsün orta ve uzun vadede toplum üzerindeki muhtemel etkileri sosyoekonomik bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Böylece mevcut durum ve gelecekteki olası gelişmeler hakkında bir ön araştırma ve buna göre çözüm geliştirme çabalarına bir katkı sunma hedeflenmiştir. Dahası a priori olarak konu belirli bir spektrumda

tartışılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede temel olarak korona virüsün sosyoekonomik sonuçları üzerinde durulmuş ve bu bağlamda öngörülerde bulunulmuştur.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Korona virüs kavramı taç veya çelenk anlamına gelen Latince korona kelimesinden türetilmiştir. Taç veya güneş figürünü anımsatan bir görüntü oluşturan virüsün yüzeyinde proteinlerden oluşan viral (yayılmaya müsait virüsler) sivri peplomerler¹ bulunmaktadır. Korona virüs ilk olarak 1930'larda tavuklarda tespit edilmiştir. İnsanlarda ölümcül olabilen solunum yolu enfeksiyonlarına neden olan korona virüs, memelilerde ve kuşlarda rastlanılmaktadır. Daha öldürücü çeşitler SARS, MERS ve COVID-19 olarak ön plana çıkmaktadır. Hayvanlardan insanlara geçebilen korona virüs enfeksiyonlarını önlemek veya doğrudan tedavi etmek için henüz aşılardan veya antiviral ilaçlar geliştirilmemiştir (Sturman & Holmes, 1983).

Öte yandan korona virüs fırsat eşitliği sağlayan bir karakter taşımamaktadır. Tam tersine dünyada hüküm süren mevcut sistemlere her açıdan uyum sağlamış karakteristik bir özellik göstermektedir. Gerçekten de bu virüs zayıf bünyeleri tahrip ederek ölüme sürükleyen bir genetik yapıya sahiptir. Şöyle ki korona virüs, tüm virüsler gibi, temelde bir hücreye giren ve daha sonra mekanizmalarını ele geçiren bir genetik bilgi parçasıdır. Böylece virüse maruz kalan hücre kendisinden ziyade virüsün genetik materyalini üretmeye başlar (Huang & Wang & Li, 2020). Yani virüs hücrelerini bir nevi sömürerek onları ele geçirir. Özellikle bağışıklık sistemi zayıf hastaların hücrelerini deforme ederek ölüme sebebiyet verir. Böylece savunma sistemi zayıflayan bünyeler, virüse karşı direnç gösterme gücüne sahip olamayarak iflas eder. Virüsün bu denli yaygınlık göstermesinden dolayı Dünya Sağlık Örgütü bu yayılmayı pandemi (salgın) olarak tanımlamıştır.

Bu çalışmada “Korona virüs salgını, hâkim sosyoekonomik anlayışları neden ve nasıl bir değişime zorlayacaktır?” sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır.

2. TARİHSEL GELİŞİM

Salgın hastalıklar tarih boyunca toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ortaya çıktıkları bölgelerde kitlesel ölümlere yol açan salgın hastalıklara karşı öteden beri izolasyona başvurulmuştur. En eski kaynak olarak gösterilen kutsal kitaplarda salgın hastalıklara karşı başvuru karantina uygulamalarından söz edilmiştir. Ancak karantina uygulamasına dini açıdan bulaş riskini azaltmak yerine başka nedenlerden dolayı başvurulmuştur. Bu tür hastalıklar din adamları tarafından Tanrı'nın bir cezası olarak görüldüğü için hastalar izole edilmiş ve toplumdan dışlanmışlardır. İzolasyona bu anlayış çerçevesinde de olsa başvurulması yayılma hızını azaltmıştır (ORF, 2020). Tarihte izolasyonun en etkili ve hatta tek çare olduğu hastalık veba olmuştur (Becht, 1982). Bu açıdan izolasyon geçmişte olduğu gibi günümüzde de salgınların yayılmasını sınırlandırmak için başvuru etkin bir yöntemdir. 21. Yüzyılda bulaşma riski yüksek salgın hastalıklara karşı birçok ilaç geliştirilmiş ve aşılardan bulunmuştur. Buna rağmen hastalığın yayıldığı bölgelerde izolasyona gidilmektedir. İzolasyonun sosyoekonomik sonuçlarına karşı hükümetlere büyük görev düşmektedir. Bu açıdan izolasyona alınan bölgedeki ekonomik, sosyal ve sağlık boyutunu organize ve idare de kamu gücünün yeterli kaynağa sahip olması gerekmektedir. Özellikle izolasyonun uygulandığı bölgelerde bir ülkenin ekonomisi için önemli bir merkez olması halinde o bölgeyi karantinaya almanın sosyoekonomik faturası da ağır olmaktadır. Ne var ki 21. Yüzyıl ekonomileri gerek finansal gerekse üretim açısından metropollerde yoğunlaştığı için ekonomik açıdan ayrı bir risk teşkil etmektedir. İşte korona virüsü en çok metropollerde yayılarak hükümetleri ekonomik sonuçları ağır olan kararlar almaya zorlamaktadır. Bu durumda ülkelerin para ve mal stokları önem kazanmaktadır. Bu stokların yetersiz bulunduğu ülkeler, alınacak zorunlu önlemlerin muhtemel ekonomik sonuçları karşısında daha çok zorlanacaklardır. Çünkü korona virüs tarih boyunca ortaya çıkan hiçbir salgın hastalıkla kıyaslanamayacak kadar yaygın bir bulaşma riski taşımaktadır. Üstelikte insanlar tarih boyunca hiçbir zaman bu denli metropollerde doğal yaşamdan yoksun dar alanlarda yaşamak zorunda kalmamıştı. Şimdi insanlar suni imkânlarla bu doğal felaketlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum ekonomik açıdan yüksek

¹ Zarflı virüslerin yüzeylerini taç gibi çevreleyen ve çivi proteinler olarak da adlandırılan çıkıntılar veya glikoprotein uzantılar.

maliyetlere yol açmaktadır. Aşağıdaki tabloda tarih boyunca dünyada meydana gelmiş salgın hastalıklar ve temel sonuçları gösterilmiştir.

Tablo I. Tarih Boyunca Salgın Hastalıklar ve Sonuçları

Hastalık	Tarih	Nedeni	İlacı	Sosyoekonomik Sonuçları
Çiçek	12. Yüzyıl	Virüs	Aşı	Çocuk ölümleri
Lepra	13. Yüzyıl	Bakteri	Antibiyotik	Vücutta deformasyon ve toplumdandan dışlanma
Veba	14. Yüzyıl	Bakteri (?)	(?)	Kitlesele Ölümler ve sosyoekonomik yaşamın durması
Frengi	15. Yüzyıl	Bakteri	Antibiyotik	Cinsel Hastalık
Dizanteri	16. Yüzyıl	Virüs, Bakteri, Amip	Antibiyotik	Kirli sular ve yoksulluk
Tüberküloz	17. Yüzyıl	Bakteri	Antibiyotik	Hijyen, beslenme eksikliği ve yoksulluk
Kolera	19. Yüzyıl	Bakteri	Antibiyotik	Kirli sular, hijyen, beslenme eksikliği ve yoksulluk
HIV/AIDS	20. Yüzyıl	Virüs	Antiretroviral tedavi	Cinsel Hastalık
Ebola, Kuş, Domuz, Deli Dana, KKKA, SARS, MERS	21. Yüzyıl	Virüs	İlaçla tedavi, aşı, mutasyon	Küresel salgın, turizm sektöründe kısa dönemli bölgesel gerileme
COVID 19	2019	Virüs	?	Kitlesele ölümler ve sosyoekonomik yaşamın durması

Kaynak: (Alpago, 2015b)

Tabloda görüldüğü gibi her yüzyılda en az bir veya birkaç salgın hastalık dünyayı baştan başa etkileyerek on binlerce insanın yaşamına neden olmuştur. Nitekim 14. yüzyılda Avrupa'da yıkıcı bir veba salgını ortaya çıkmıştır. Veba salgınının 1347'de Ceneviz ticaret gemileri tarafından getirildiği Sicilya liman kentlerinden başlayarak tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Kara ölüm olarak tanımlanan veba salgını 1347-1352 yılları arasında yaklaşık 25 milyon insanın yaşamına mal olmuştur. Veba salgınına "yersinia pestis" veya "pasteurella pestis" isimli bakterinin neden olduğu kabul edilmektedir (Perry & Fetherston, 1997). Veba salgını Çin'den başlayıp Moğollar tarafından Dünya'ya yayılmıştır. Moğollar, Kırım'a Kefe veya Caffa bugünkü adıyla Feodosia'da bulunan Ceneviz kalesini kuşatma altına aldıkları sırada vebadan ölmüş bedenleri mancınıkla kale içine fırlatarak hastalığın kaleye sıçramasına yol açmıştır. Bu kuşatmadan kurtulan Cenevizli savaşçılar deniz yoluyla İtalya'ya kaçmayı başardıklarında, beraberlerinde veba hastalığını da İtalya'ya taşımışlardır. Başta Venedik olmak üzere İtalya şehir devletlerinde gezgin tacirler tarafından farkında olmadan yayılmıştır. O devirde tacirlerin çoğunluğu Musevi olduğundan dolayı, ilerleyen zamanlarda Museviler vebanın yayılmasından sorumlu tutulduğu için pogromlara maruz kalmışlardır. Veba fare, pire ve bit gibi haşereler aracılığıyla da bulaşma ve yayılma yolu bulduğundan ötürü kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Veba hastalığı bulaştığı kişilerin başta akciğer ve kalp olmak üzere çoklu organ iflasına yol açarak vücudun fiziksel olarak da deforme olmasına ve dökülmesine yol açmaktadır. Hastalığın ileri aşamasında vücut siyah renkli yaralarla sarıldığı için kara ölüm olarak da bilinen veba salgını karşısında insanların başvurduğu sınırlı sayıda önlem bulunmaktaydı. Bunlar sürekli el değiştiren demir para ve benzeri şeyleri sirkeyle dezenfekte etmek, ölü vücutları kireçle kaplamak, nüfusun daha seyrek olduğu köylere ve kırsal kesime sığınmak, en önemlisi de hasta ile sağlıklı insanlar arasında fiziksel bariyerler koyarak mutlak

izolasyona başvurmak olmuştur. Veba salgını özellikle soğuk ve yağışlı havaların hüküm sürdüğü Avrupa'da milyonlarca insanın hayatına mal olduktan sonra aniden ortadan kaybolmuştur. Bunun ana sebepleri arasında şu üç nokta ön plana çıkmaktadır: Birincisi nüfusun yarısından çoğunun vebaya yakalanıp bağışıklık kazanması, ikincisi fare popülasyonunun aniden kitlesel ölümlerle azalması, üçüncü neden ise insanların daha bilinçli davranarak salgına yakalanmadan kendilerini izole etmeyi başarması gösterilmektedir (ZDF, 2013).

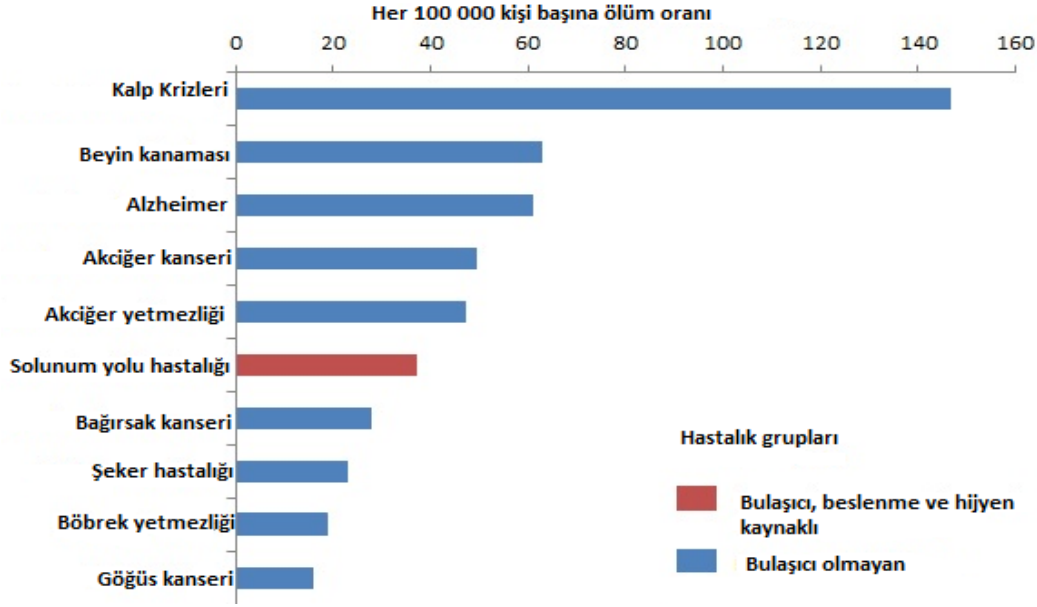
Tıbbi tarihçi Vasold veba salgınına Ebola veya korona benzeri başka bir virüsün de sebep olabileceği ileri sürmektedir (ORF, 2020). Başka bir anlatımla korona virüsün insanlık tarihi boyunca mutasyona uğrayarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Günümüz insanının bilim ve teknolojik ilerlemeler sayesinde bu virüs hakkında daha somut bilgilere ulaşma konusunda avantajlı bir konumda olmasına rağmen virüsün mutasyona uğrayarak kendini yenilmesi karşısında zaman zaman yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğin temel sebepleri arasında savaşların, göçlerin, yoksulluğun, gelir adaletsizliğinin ve en önemlisi de çevresel sorunların peak yaptığı bir sürecin yaşanmasına bağlamak yerinde bir yaklaşım olur. Nitekim Vasold'a göre salgın hastalıklar tarihte yıkıcı sonuçları olan savaşlardan sonra ortaya çıkmışlardır. Yani ekonomik olarak zayıflayan insanlar bir şekilde bu salgınlara maruz kalmışlardır. Nitekim 1918 yılına kadar devam eden Birinci Dünya Savaşı'na müteakiben İspanyol gribi ortaya çıkmış ve 50 milyondan fazla insanın ölümüne neden olmuştur. Aynı şekilde 1846 Kırım Savaşı ile 1848 Alman-Danimarka Savaşları sonrası bu bölgede kolera salgını baş göstermiştir (Vasold, 2012).

Günümüzde salgın ve bulaşıcı hastalıkların sosyoekonomik olarak daha zayıf durumda olan insanları en çok etkilediği de bir gerçektir (Focus, 2020). Diğer taraftan veba gibi salgınlara o dönemlerdeki sınırlı ulaşım ve uzaklık gibi nedenlerden dolayı tüm dünyada aynı anda her yerde görülmemiştir. Bundan dolayı yayılma hızı korona virüse göre daha düşük kalmıştır. Oysa COVID 19 olarak tanımlanan korona virüsü küreselleşen dünyada sınırların daha gevşek ve insan hareketliliğinin daha yaygın olması ve en önemlisi de insanların metropollerde dar alanlarda iç içe yaşamasından dolayı yayılması daha hızlı olmuştur. Ayrıca doğanın tahrip edilmesi bu tür virüslerin varlığı için altyapı oluşturmaktadır. Bundan dolayı ilerlemiş modern tıp ve teknolojik ilerlemelere rağmen yayılma hızı tarihte ortaya çıkan diğer salgın hastalıklarla karşılaştırılmayacak kadar ağır olmaktadır. Diğer yandan modern tıbbın olanaklarından dolayı korona virüsün ölüm oranı veba ve İspanyol gribine göre daha düşük olduğu söylenebilir. Ancak korona virüse karşı aşı veya ilaç geliştirilmediği takdirde orta ve uzun vadede ölüm oranının yükseleceği açık bir gerçektir.

Konuya Türkiye açısından bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde sosyoekonomik yaşam üzerinde büyük etki bırakan bulaşıcı hastalıkların başında verem ve lepra gelmektedir. Özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında ekonomik kaynakların savaşa harcanmak zorunda kalmasından dolayı verem gibi bulaşıcı hastalıkların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu açıdan hemen her il, ilçe ve nahiyede en az bir verem savaş dispenseri bulunmaktadır. Veremden sonra toplumu etkileyen, diğer bir hastalık olan lepra gelmektedir. Nitekim her bölgede bir lepra hastanesi bulunmaktadır. Bunların başında Elâzığ ve İstanbul lepra hastaneleri gelmektedir. Diğer yandan tüberküloz özellikle yoksul kesimlerde bir sorun olmaya devam etmekle birlikte kontrol altında tutulmaktadır.

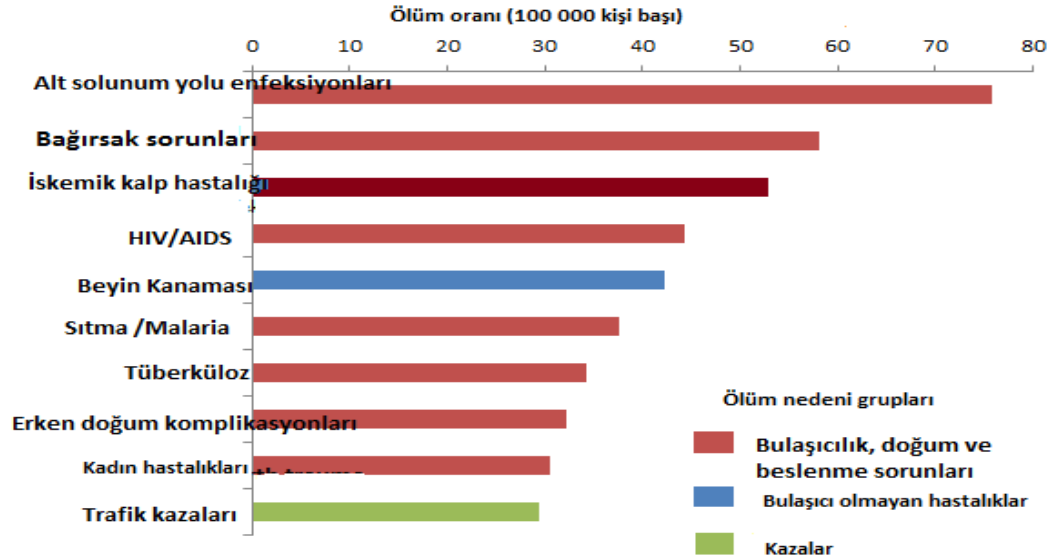
Salgın hastalıklar dünya genelindeki ölümlerin düşük bir oranını teşkil etmektedir. Ancak herkesi beklenmedik bir şekilde tehdit ettikleri riskleri en yüksek hastalıklardır. Grafik I'de görüldüğü dünya genelinde ölüme en çok sebebiyet veren hastalıkların başında kalp krizi beyin kanamaları ve Alzheimer gibi bulaşıcı herhangi bir bakteri veya virüsten kaynaklanmayan hastalıklar gelmektedir.

Grafik I. Gelişmiş Ülkelerde İlk 10 Ölüm Nedenleri

Kaynak: (WHO, 2019)

Gelişmiş ülkelerde kalp ve damar hastalıkları, kanser, şeker hastalığı, Alzheimer, böbrek yetmezliği en çok görülen hastalıklardır. Bu hastalıklar çoğunlukla temiz hava ve doğal olmayan beslenme kaynaklı sağlıksız gıda tüketimi, obezite ve yaşa bağlı sorunlardan ileri gelmektedir.

Grafik II. Az Gelişmiş Ülkelerde İlk 10 Ölüm Nedenleri

Kaynak: (WHO, 2019)

Az gelişmiş ülkelerde yoksulluğa bağlı hastalıklar ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerde özellikle yetersiz beslenme, kirli su ve kötü hijyenden kaynaklanan üst solunum yolu ve bağırsak sorunlarından kaynaklanan hastalıkların yanı sıra HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıklar yaygın görülmektedir.

3. SOSYOEKONOMİK ŞOK OLARAK KORONA VİRÜSÜN ETKİLERİ

Korona virüsü tüm dünya ekonomisini derinden sarsmıştır. Bu virüs ilk olarak Çin'de ortaya çıktığı için ilk etapta bu ülkede ekonomik ve sosyal yaşamı durma noktasına getirmiştir. Ancak Çin yönetiminin aldığı önlemler sayesinde şimdilik virüsün bu ülkede kontrol altına alındığı söylenebilir. Ancak uzun vadede Çin'i bekleyen iki senaryodan söz etmek mümkündür. Birinci senaryoya göre virüs varlığını devam ettirir. Bu yüzden diğer ülkeler gibi Çin de dış sınırlarını büyük oranda kapatmaya devam ederek merkezi yönetim tarafından mutlak bir şekilde kontrol edilen kapalı bir ekonomik model izleyecektir. İkinci senaryoya göre ise virüs tamamıyla kontrol altına alınacağı varsayımının gerçekleşmesi halinde Çin diğer ülkelerden daha erken toparladığı için dünya ticaretinde daha büyük bir rol alarak büyüme hızını arttıracaktır. Çin'in Aralık 2019 itibarıyla büyüme oranının %6 olduğu göz önüne alındığında yeni büyüme oranının %9'a kadar yükselebileceği öngörülebilir. Ancak SARS gibi korona virüsün de kaynağının Çin olmasının bilimsel olarak kayıt altına alınması halinde dünya genelinde Çin'den gelecek turistlere, hatta ürünlere karşı bir şüphenin, korkuya dönüşerek artacağı ve bundan Çin ile olan mal ve hizmet hareketlerinde gerileme gözlemlenebilir.

Diğer ülkeler de Korona virüsü kontrol altına alma ve aldıkları ekonomik önlemler ölçüsünde başarı göstereceklerdir. Bu süreçte en yüksek ekonomik kayıp veren ülkelerin reel üretime dayanamayan rant ekonomisine dayalı programlar izleyen ülkeler olacağını düşünüyoruz. Şöyle ki bir ekonomide $Q = f(L, K, N, E)$ şeklinde tanımlanan üretim fonksiyonunda Q (Quantity) yani üretim miktarını, L (Labor) emeği, N (Natur) toprak veya doğayı, E (Entrepreneurship) yani girişimciliği temsil etmektedir. Diğer yandan herhangi bir ekonomik yapı üretim ve hizmet sektörü olarak iki bölüme ayrılır. Gerek üretim gerekse hizmet sektöründe bir ürünün veya hizmetin gerçekleşmesi için dört ana unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu dört temel üretim faktörü toprak, emek, sermaye ve girişimciliktir. Burada emeğin bedeli ücret (W) olarak ödenirken, toprağın bedeli rant (R) veya kira, sermayenin ve girişimciliğin bedeli ise kâr veya faiz (İ) olarak ödenir. Bu dört üretim faktörünü bir araya getirerek para kazanmak mümkün olduğu gibi, bunlardan birisi veya birkaçı aracılığıyla ekonomik yaşama katılmakta mümkündür. Burada önemli olan hangi faktörün ön plana çıktığıdır. Örneğin eğer amaç sadece kira geliri veya rant elde etmekse gelir fonksiyonu $R = f(L, K, N, E)$ şeklini alır. Böylece real üretim yerine konut inşaatına ağırlık verilerek suni bir ekonomik büyüme gerçekleşir. Bu ekonomik büyüme modelinde doğanın tahrip edilmesiyle çevresel faktörler tamamıyla göz ardı edilir. Böylece ekonomik büyüme bu konutlardan elde edilecek kira bedellerine endekslenmiş olur. Bu konutlar yerli veya yabancı sermaye sahiplerine kiraya verilerek veya satılarak orta vadeli kazanç getiren rant endeksli bir ekonomik sistem meydana gelir. Ancak çevresel sorunlar göz ardı edildiği ve real üretim gibi çarpan etkisi yaratacak bir büyüme modeline dayanmadığı için bu tür bir sistemin uzun vadeli devam etmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü doğal çevreyi tahrip ederek meydana gelen bu tür bir kazanç sistemi, ekonomide uzun vadede başta sağlık ve sosyokültürel olmak üzere çeşitli negatif dışsallıklar meydana getirebilmektedir. İşte korona virüs gibi ekonomik ve sosyal yapıları derinden sarsan salgın hastalıklar en çok bu tür sistemleri zorlayacaktır (Alpago, 2018a).

Diğer yandan korona virüs başta turizm, havacılık ve borsa olmak üzere ekonomi ve sosyal yaşam üzerinde şok etkisi yaratan bir süreç olarak ön plana çıkmaktadır. Korona virüsünün dünyaya yayılmasında en etkili sektör turizm olmuştur. Milyonlarca dolar harcayarak daha çok turist çekmek yerine salgın hastalıktan dolayı ülkeler önlem amaçlı sınırlarını kapatarak her türlü hareketliliği kısıtlamaya giderek, gönüllü olarak turistik hareketliliği sınırlandırmaya başlamışlardır. Bu sektörün geleceği virüsün göstereceği gelişmelere göre şekillenecektir. Örneğin 2000 yılından sonra ortaya çıkan salgın hastalıklar, turizm sektörü üzerindeki etkileri sadece bölgesel bazda gerçekleşirken, korona virüsü küresel bir boyutta turizm sektörünü durma noktasına getirmiştir.

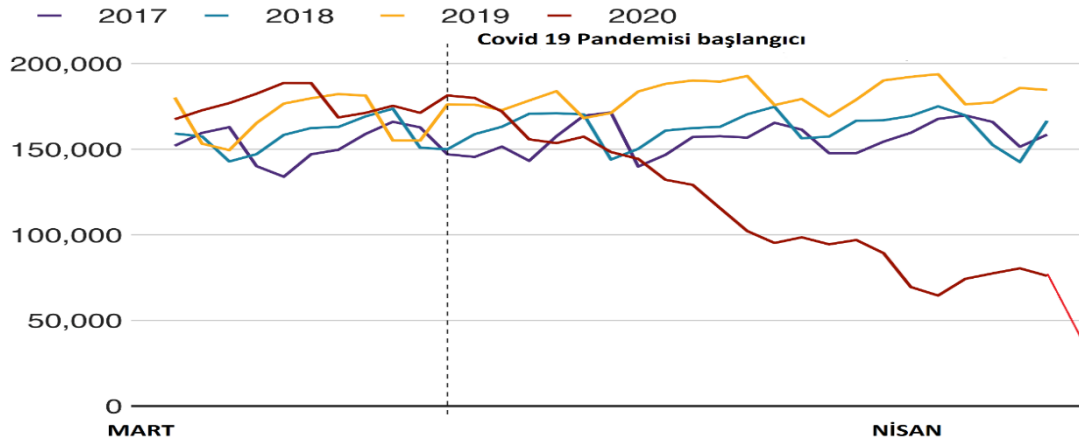

Tablo II. Salgın Hastalıkların Turizm Üzerindeki Etkisi

Yıllar	FMD									
	Gelen Turist Sayısı (Bin) – Değişim Oranı (%)									
	İngiltere									
2000	23 212									
2001	20 982									
	SARS									
	Çin	Hong Kong		Tayvan		Kanada		Singapur		
2002	36803	10683		2978		20057		5855		
2003	32970	9676	-9,5	2248	-24,5	17537	-12,6	4703	-19,7	
	KUŞ GRİBİ									
	Endonezya		Mısır		Vietnam		Çin		Tayland	
2002	36803		10683		2978		20057		5855	
2003	32970	-10,5	9676	-9,5	2248	-24,5	17537	-12,6	4703	-19,7

Kaynak: (Çetin & Ünlüönen, 2019)

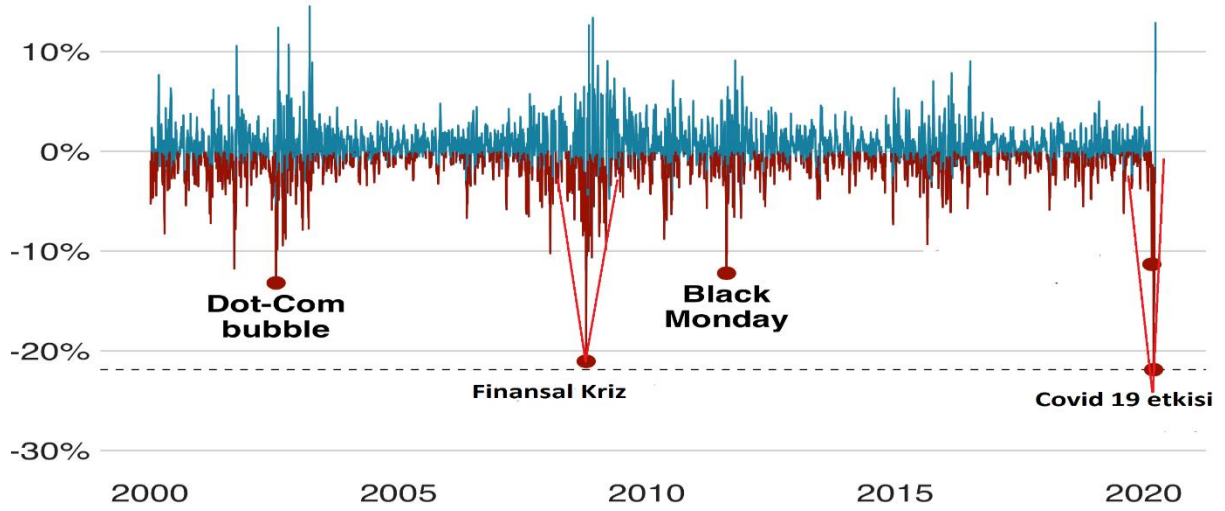
2001 yılında İngiltere’de ortaya çıkan FMD hastalığından dolayı İngiltere’ye gelen turist sayısı 2230 kişi azalarak 23.212 kişiden 20.982 kişiye düşmüştür. 2003 yılında Çin’den ortaya çıkıp Uzak Doğu ülkelerine yayılan SARS virüsünden dolayı başta Çin olmak üzere virüsün yayıldığı Hong Kong, Tayvan, Singapur ve Kanada’ya gelen turist sayısında azalmalar meydana gelmiştir. Aynı yıl Endonezya, Mısır, Vietnam, Çin ve Tayland’da görülen kuş gribinden dolayı bu ülkeleri ziyaret eden turist sayısında düşüşler yaşanmıştır. Görülüyor ki salgın hastalıklar kısa süreli olsa da ilk olarak ortaya çıktıkları ülkelerdeki turizm hareketleri üzerinde olumsuz etkiler göstermektedir

Grafik III. Toplam Günlük Uçuş Sayıları (2017-2020)

Kaynak: Flightradar24, Erişim tarihi: 04.04.2020

Flight Radar 24 adlı uluslararası uçuş izleme servisinden alınan veriler, küresel uçuş sayısının büyük bir darbe aldığı göstermektedir. Daha önce en az 150 bin üzerinde gerçekleşen günlük uluslararası uçuşlar COVID 19 virüsünün yayılma hızına paralel bir şekilde düşmeye başlamıştır. Nitekim Nisan 2020 ‘de pandemi hemen hemen her ülkede yayılma gösterince uçak seferleri hızla 50 bin rakamının altına düşmüştür.

Turizm sektörü doğrudan ulaşım ve seyahatle ilgili olduğu için herhangi bir ulusal veya uluslararası seyahat kısıtlaması ilk başta bu sektörü etkilemektedir. Bu açıdan COVID 19 salgını turizm sektörüne şimdiye kadar dünya ekonomisini etkileyen krizlerden çok daha fazla zarar vermiştir. Başka bir anlatımla hiçbir ekonomik kriz turizm sektörünü bu denli olumsuz etkileme derecesine ulaşmamıştır (Dördüncü & İncekara & Özer, 2015).

Grafik IV. Dünya Borsalarında COVID 19 Etkisi

Kaynak: (Bloomberg, 2020)

Korona virüsü dünya borsaları üzerinde Dot-Com Bubble - Dotcom Balonu (1995-2000), 2008 Finansal krizi ve Black Monday - Kara Pazartesi gibi krizlerden daha sert bir tepki vermiştir. Uluslararası borsalarda-%35'e ulaşan dalgalanmalar yaşanmış ve bu düşüş virüsün belirsizliğine endekslenmiştir. Diğer yandan korona virüsün yayılması devam ettiği sürece borsa, havacılık ve turizm sektörlerinin yanı sıra ekonomik büyüme de olumsuz etkilenecektir. Hükümetler virüse karşı önlemlerini artırarak ekonomi ve sağlık sektörlerini destekleyen çeşitli programlar devreye koymuşlardır. Bu çerçevede Avrupa Birliği 12,28 milyar EURO, ABD 2 trilyon dolar, Türkiye 100 milyar Türk Lirası paketi ıkan etti (The Economist, 2020). Bu paketlerin uygulamadaki sonuçları net olmamakla beraber hükümetlerin korona virüsüne karşı aldıkları veya alacakları ekonomik önlemlerin boyutu açısından bir ön bilgi niteliği taşımaktadır. Ancak pandeminin (salgın) uzun süre kontrol altına alınamaması halinde hükümetlerin bu adımları yetersiz kalacaktır.

Birçok hükümet dış borç ve para basma yollarına başvurarak kısa vadeli programlar devreye koymaya çalışacaktır. Bankaların faiz oranlarını düşürerek firma ve hane halkını kredilere yönlmesi toplam borç yükünü daha da artıracaktır. Borçlanmayı daha ucuz hale getirmeyi hedefleyen bu politika harcamalarına teşvik ederek nakit darlığını kriz süresince minimize etmeyi amaçlamaktadır. Diğer bir hususta işsizlik oranındaki artış bireysel kredi kullanımlarını artıracaktır. Pandemi uzun sürdüğü takdirde borç geri ödemelerinde ciddi sorunlar yaşanacağı öngörülebilir. Chomsky'ye göre kapitalist sistemin korona virüs ile mücadelesi yetersiz ve gerçekçi değildir. Bundan dolayı bu virüs dünyada daha büyük krizlere yol açacak ve bundan en çok yoksul kesim ve az gelişmiş ülkeler etkilenecektir. Chomsky ayrıca otoriter rejimlerin korona virüsünü bahane ederek toplumsal özgürlükleri kısıtlayacağı ve ipe kapanık yapıların ağırlık kazanacağını ileri sürmektedir (Chomsky, 2020).

Tablo III. Korona Virüsü Gölgesinde Üç Senaryoya Göre 2020'de GSYİH Büyümesi Tahminleri (%)

	Küresel GSMH	Çin	Japon	AB	ABD
Dünya ekonomik görünüm (Ocak 2020)	3.3	6.0	0.7	1.3	2.0
Virüs kısa vadeli sürer (İyimser)	3.1	5.4	0.5	1.1	1.9
2020 yılın 2.Çeyrek	-0.2	-0.6	-0.2	-0.2	-0.1
Virüs orta vadeli sürer	2.7	4.9	0.2	0.7	1.6
2020 yılın 3. çeyrek	0.6	-1.1	-0.5	-0.6	-0.4
2020 sonunda biter	2.0	4.0	0.0	0.3	1.2
Daha uzun sürer	-1.3	-2.0	-0.7	-1.0	-0.8

Kaynak: (GECF, 2020)

Korona virüsünün kontrol altına alınma süresi ve ekonomik büyüme üzerine olan etkisi üç muhtemel senaryo şeklinde değerlendirilmektedir. Bunlar:

- Kısa vadede kontrol altına alınacak (iyimser)
- Orta vade
- Uzun vade (kötümser)

İyimser senaryoya göre, virüse karşı aşı, gerekli etkili ilaçlar veya virüsün SARS gibi mutasyona uğrayarak mayıs ayı ortalarına doğru etkisini yitirmesi halinde dünya ekonomisi üzerinde ancak yüzde 0,2 kadar bir küçülme yaşamasına yol açtıktan sonra dünya ekonomisi yeniden canlanacaktır. Kötümser öngörüye göre ise bu virüs grip salgınları gibi yaşamın bir parçası haline gelerek yüzde -2 boyutunda ekonomik küçülmeye yol açacaktır. Böylesi bir durum daha sonraki dönemlerde yüzde otuzlara varan küçülmelere neden olabilir.

Türkiye ekonomisinin Ocak 2020 ekonomik büyüme görümü IMF'ye göre %3 olarak öngörülmüştür. Korona virüsünün yarattığı ekonomik tahribatın Türk ekonomisi için de büyük olacağını öngörüyoruz. Virüsün kontrol altına alınmaması halinde dünya ekonomisi üzerinde olduğu gibi Türk ekonomisi üzerindeki etkilerinin de daha yüksek olacağı söylenebilir. Türkiye açısından korona virüsten dolayı meydana gelebilecek etkiler AB ortalamasına yakın bir şekilde gerçekleşebilir. Ancak virüsün etkileri uzun vadede hissedildiği zaman Türkiye'de sosyoekonomik yaşamda köklü değişimlere yol açabileceği gibi ülkenin bölge sorunlarının bakış açısını değiştirebilir. Böylece siyasi ve ekonomik açıdan radikal değişimleri ve yeni süreçleri beraberinde getirebilir.

4. SOSYAL GÜVENLİK VE YAŞAM BEKLENTİLERİ

Korona virüs 2019 Aralık ayının sonlarına doğru Çin'in Wuhan bölgesinde etkisini göstermeye başlayınca birkaç ay içerisinde tüm dünyaya yayılmıştır. Bu virüs MERS ve SARS gibi aynı kategoriye dahil diğer virüslere göre yayılma hızı ve bulaşma oranı daha yüksek olduğunda gerek ölüm oranı gerekse ekonomik sonuçları bu diğer virüslerle karşılaştıramayacak kadar yüksektir.

Tablo IV. MERS, SARS, COVID 19 Sonuçları

	MERS	SARS	COVID 19	Açıklama
Vaka	2,249	8,098	3,006,232	COVID19 yayılma hızı ve ölüm oranı daha yüksek seyretmektedir.
Ölüm	798	774	207,265	
Mortalite oranı	%35,4	%9,56	%6,89	
Maliyet	3,53 milyar \$	40 milyar dolar	1 Trilyon Dolar	

Kaynak: (Worldometers, 2020)

İnsanların metropollerde yaşamaya devam edeceği, tahrip edilerek dengesi bozulmuş doğanın yeniden eski haline döndürülemeyeceği gerçeğinden yola çıkılarak korona virüsü salgınından sonra ekonomiden, sağlığa, sosyal yaşamdan siyasete kadar her alanda köklü değişimlerin zorunlu hale geleceği beklenmektedir. Örneğin dünya genelinde 65 yaşına yükseltilecek emeklilik yaşı yeniden 40 veya 45 yaşına kadar düşürülebilir. Çünkü bu virüsün en çok 60 yaş ve üstü insanlar için ölümcül olduğu görülmüştür. Bu açıdan insanları 65 yaşına kadar çalıştırıp sonra doğal dengesi bozulmuş bu gezegende ölüm riskiyle karşı karşıya bırakmanın rasyonel bir yaklaşım olmayacağı görülecektir. Gerçekten de yer kürede kara parçalarını asfalt ve betonla kaplayarak zenginlik peşinde koşan 21. Yüzyıl insanı daha çok çalışmak ve daha çok birikim yapmak uğruna bu elverişsiz yaşam koşullarında emekli yaşını da yükseltmeye yönelmiştir. Rasyonel olarak düşünüldüğünde mevcut yönetimler bu tür isteklere karşı gelecek direnç geliştirmeye çalışacaklardır. Ancak insanlar korona virüs gerçeğini bizzat yaşadıkları için bu tür kararların alınması yönünde somut adımlar atarak siyasi ve sosyal yaşamda değişim ve dönüşümlere yol açacaklardır. Aksi halde bundan sonraki süreçte insanlar servetlerini hastalıklarla mücadele harcamak zorunda kalacaktır.

Tablo V. Ülkelere Göre Emeklilik Yaşı

Ülke	Emeklilik Yaşı		Açıklama
	Kadın	Erkek	
Türkiye	58	60	Türkiye’de 2035 yılından sonra emeklilik yaşı kadın ve erkek için 65 olarak planlanmıştır. Diğer tüm ülkelerde emeklilik yaşı kademeli olarak en az 65 olarak planlıyor.
AB	64	64	
ABD	65	65	
Rusya	60	65	
Çin	60	60	
Japonya	61	63	
Suudi Arabistan	58	58	
Hindistan	60	60	

Kaynak: (OECD & SGK, 2018)

Türkiye’de 1976 yılı öncesinde 25 yıl sigortalı çalışma ve 5000 gün prim şartını tamamlayan erkeklere emeklilikte yaş sınırı aramazken 1976 sonrasında erkeklere 44 ve kadınlarda 40 yaş sınırı getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda bu oranlar aritmetik olarak artmıştır. O yıllarda Türkiye’de ve dünyada kırsal alanda yaşayan nüfus oranı yüksekti, tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir ekonomi söz konusuydu. Şehirlerde ise sanayi ve fabrika işçiliği ön plana çıkmaktaydı. Daha sonra özellikle de 1980’li yıllardan itibaren hizmet sektöründe büyük bir artış olmuş, ağır iş kavramı yerini yavaş yavaş büro gibi fiziksel güç gerektirmeyen işlere bırakmıştır. Sanayi ve fabrikalarda da teknolojik gelişmelere paralel bir şekilde emek gücünün, ağır fiziksel güç gerektiren işleri kısmen hafiflemiştir. Bütün bu gelişmelerin emek gücüne kolaylık sağladığı ayrıca yaşlı nüfus oranının artması üzerine emeklilik yaşı yükselmeye başlamıştır. Ancak korona virüsünde 65 yaş ve üzeri insanların bu salgından daha çok etkilenmesi bu oranları yeniden eski sisteme çekeceği tartışması başlatabilir.

Ayrıca korona virüs küresel bir sorun olan yoksulluk ve evsiz insanların karşı karşıya kaldığı sorunlara kayıtsız kalınmayacağını göstermektedir. Çünkü salgın hastalıkların yayılması zayıf halkalar üzerinde daha hasarlı sonuçlar bırakmakta ve sorunu domino taşları örneğinde olduğu gibi topluma yaymaktadır. Bu açıdan yönetimlerin, dezavantajlı grupların sorunlara çözümler bulma babında projelerin geliştirmesine destek vermesi gerekmektedir (Barış, 2008). Türkiye’de çocukların korunmasını temel alan sosyal hizmet alanında özellikle 1960’li yıllardan sonra somut adımlar atılmış SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) ve ardından ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) kurulmuştur. Ancak bu kurumlarında yeni şartlara entegrasyonu ve sorunları çağa uygun bir şekilde ele alması bir gereklilik arz etmektedir. Özellikle SHÇEK bünyesine alınan çocukların dijital eğitim ve olanaklardan yararlandırılıp bu açıdan donatılması önem kazanmaktadır (Karatay, 2017).

Diğer yandan korona virüsün ortaya çıkmasında olduğu gibi doğanın tahrip edilmesinin sonuçları da giderek birçok alanda hissedilecektir. Deprem, sel, kasırga gibi doğal felaketler ve veba salgınları tarih boyunca insanlık için tehdit olmaya devam etmiştir. Ancak özellikle aşuların keşfi, antibiyotik gibi ilaçların yanı sıra ilaç sanayindeki gelişmeler, uzun süre salgınları insanların gündeminden çıkarmıştı. Korona virüsü ile salgınlar yine eski korkulu durumlarını hissettirmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle insanlar ilaç ve teknolojik gelişmelere fazla güvenerek doğayı tahrip edince şimdi daha ciddi sorunlarla birlikte yaşamak ve buna göre çözüm yöntemleri geliştirmek zorunda kalacaklardır.

Diğer yandan korona virüs sonrası sosyoekonomik gelişmelerin yanı sıra eğitim alanında da değişimler yaşanacaktır. Dijital eğitim seçenekleri açısından iyi bir alt yapı sunan özel okullar çalışmaya devam ederken, klasik örgün eğitimle yoluna devam etmek isteyen özel okullar rağbet görmeyecektir. Ayrıca Facebook, WhatsApp, Twitter, Instagram ve Google gibi dijital platformlar hem online eğitim okulları açabilirler hem de eğitim kurumlarına yönelik yeni özellikler geliştirmeye yönelebileceklerdir. Kırsal kesimlerdeki köy okulları ve teknik alt yapı sorunu olan evlerde çalışma imkânı olmayan kalabalık aileler bundan olumsuz etkileneceklerdir. Parasal alanda da değişimler yaşanacaktır. Bitcoin gibi dijital paraların kullanım alanı daha da yaygınlaşacak, temasız kart, kredi

kartı ve kartla ödemeler, EFT, online işlemler, şubesiz bankacılık, self işlem, ATM cihazlarında hemen hemen her işlem yapılabilir (Alpago, 2018b).

Sosyal alanda da yeni gelişmeler yaşanacaktır. Örneğin evde hizmet faaliyetleri geliştirilerek genişleyecek, evden aylarca dışarıya çıkmadan yaşamak için yeni uğraşlar edinilecektir. Uzun süreli izolasyonda kalmayı sağlamak için suni oksijen odaları ve gıda maddelerini daha uzun süreli depolayacak yöntemler geliştirilecektir. İnsanlar virüslerin havadan bulaşmasını engellemek için suni yaşam alanları yaratmaya çalışacaklardır. Bu bağlamda evlerde havalandırma cihazlarının yanında hava filtreleme araçların yapılara eklenmesi ruhsat alımı için bir zorunluluk alabilecektir.

Ayrıca korona virüs siyasal, kültürel ve inanç alanında bazı yaklaşım farklılıklarına yol açabilir. Bu virüs tamamıyla atlatılırsa bile ileride ani bir virüs vakasına karşı ihtiyat amaçlı konser, miting, toplu ibadet şekilleri, eğlence mekanları, toplu taşıma şekilleri, kafe, restoran hizmetlerinin sunuş şekli gibi kamuya acika aktivitelerin icra şekli gözden geçirilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya ekonomisi Çin eksenli ucuz ürün ithalatına yönelirken ucuz emek gücüne dayalı bu üretim şeklini doğrudan destekleyerek yeni bir ekonomik anlayışın dünyada hâkim olmasına katkıda bulunmuştur. Korona virüsün Çin'den ortaya çıkıp dünyaya yayılması 21. Yüzyıla hâkim olan bu yaklaşımın ne denli yanlış olduğunun bir kanıtı olarak görülebilir. Oysa sağlıklı bir yaşam yeterince kaynakların varlığına bağlıdır. Ancak bu kaynakların elde edilmesi uğruna doğanın tahrip edilmesi çözüm yerine yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Hâlbuki sağlık bilgiden ve ekonomiden daha önemlidir. Doğayı ve dolayısıyla insan sağlığını tahrip eden teknolojik gelişmeler refah yerine kalitesiz ve sağlıksız bir yaşam biçimini meydana getirmektedir.

Korona virüs salgını bu açıdan dünyaya hâkim olan kâr merkezli anlayışın gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Başka bir anlatımla üretim sürecinin şekli, yöntemi ve ortaya çıkan ürünlerin paylaşımına kadar olan sistemin "fair trade-adil ticaret" anlayışı yerine "minimum maliyet maksimum kâr" anlayışı çerçevesinde cereyan etmesi beraberinde birçok sorunu barındırmaktadır. İşte bu sorunlar zaman zaman salgın hastalıklar, göç ve yoksulluk şeklinde kendini göstermektedir. Bu anlayışın yanlış olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Nitekim korona virüs salgınında görüldüğü gibi imkânı olan insanlar kendilerini izole ederek korunma yolunu her şeyden daha önemli görmüşlerdir. Hatta bu durumda imkân olsaydı insanlar virüs onlarla birlikte gelmesin diye her türlü varlığını dünyada bırakıp başka bir gezegene uçup gitmeyi bile düşünebilirdi. Oysa yoksul insanlar çalışmak için dışarı çıkmak zorunda kalmışlardır. Diğer yandan korona virüs benzeri salgınlar aslında sadece bir süreçtir. Doğanın tahrip olmasına karşı önlemler alınmazsa daha zor süreçler yaşanabilir. Çünkü doğa tahrip oldukça sağlık sorunları çoğalmaya başlar ve virüslerin hâkimiyeti artar. Eğer insanlar daha doğrusu gücü elinde bulundurup dünyaya yön verenler bundan ders çıkarıp daha gerçekçi ve uzun vadeli önlemler alma yoluna gitmezlerse, bir sonraki salgın veya doğal felaket daha büyük sonuçlar doğurabilir. Bundan dolayı alternatif çözümler geliştirilmelidir.

Öte yandan insanlar şimdiye kadar ortaya çıkan salgın hastalıkları yenmeyi başarmıştır. Korona virüsüne karşı yürütülen savaşta insanlar teknolojik imkânlarla ve çeşitli ilaçlara sahiptir. Ancak virüsler her türlü şart altında üreme ve yayılma açısından doğa tarafından en akıllı teknolojidenden daha ileri derece donatılmıştır. Virüslerle uzun vadeli mücadele ancak doğal düzenin devam etmesiyle mümkün olacaktır. Korona virüsüne karşı geliştirilecek aşı veya ilaçlar ancak COVID 19 açısından geçerli olacaktır. Daha tehlikeli virüsler doğanın dinamik süreci içerisinde yayılma fırsatı bulacaktır. Üstelikte doğal denge bozulduğu için bu tür virüslerin yayılması daha da kolay hale gelmektedir. En nihayetinde virüs ve diğer hastalıklarla mücadele sürecinde insan doğanın desteğini almadan tek başına mücadelede başarılı olma şansını yitirme riskiyle karşı karşıyadır. Mevcut şartlar altında güneşin, temiz havanın, yeterince flora ve faunanın varlığı olmadan bu gezegende sağlıklı bir yaşamdan söz etmek mümkün olmayacaktır. Mevcut şartlar altında a la carte seçeneğinin bulunmadığı gerçeğini kabul ederek doğal denge ekonomik ve politik çıkarların önünde gelmek zorundadır. Korona virüs bir ekonomik, sosyal, sınıfsal bakış açısı yerine dünya gezegeninde yaşayan tüm insanların insani değerlere yakışır bir şekilde sağlıklarını garanti altına alacak yeteri doğal ve yaşamsal olanaklara sahip olabilecekleri anlayışıyla ele alınmalıdır.

COVID 19 salgınında görüldüğü gibi başta sağlık ve eğitim olmak üzere teknolojik donanımların hayatın akışını kolaylaştırdığı, bu vesileyle izolasyon koşullarının salgını önlemede etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan toplumun her kesiminin daha da önemlisi yoksul insanların ağırlıkta olduğu az gelişmiş ülkelerde bu imkânlardan faydalanması için desteklemesi gerekmektedir. Ulusal devletlerin yanı sıra İslam İşbirliği Teşkilatı, EU, NATO, BRICS, ASEAN, MERCOSUR, OECD, WHO, ICC, WB, IMF gibi uluslar üstü kuruluşlar köklü değişimlere gitmelidir. Örneğin silah sanayi ve savunma harcamalarına ayrılan bütçeler yerine olası pandemilerle mücadele amaçlı ekonomik, sosyal ve sağlık altyapı çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Hızla gelişen teknolojik, kimyasal ve bilişsel gelişmeler barışçıl, sürdürülebilir, çevre dostu hedefler doğrultusunda yeniden şekillenmelidir. Azınlık hakları, dil, din ve farklı etnik yapılaraya sahip toplumlara karşı işlenen insanlık suçlarına son verilmelidir. Göç, yoksulluk ve ekonomik eşitsizliklere karşı uluslararası bazda projeler geliştirilmeli, somut çözümler üretilmelidir. Böylece doğa ile barışık bilim ve teknolojik ilerlemeler daha yaşanabilir barışçıl bir dünyaya katkı sunabilir. Bu amaçla başta Nobel Ödülü Komitesi olmak üzere, bu yönde çalışma yapan kişi ve kuruluşlar ulusal ve uluslararası NGO'lar (Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluş) tarafından desteklenmeli ve cesaretlendirilmelidir. Aksi halde salt kâr amaçlı yaklaşımlar çağımızın ulaştığı teknik ilerlemelerin sağladığı gelişmelerin dışsallıkları yüzünden insanlık, korona virüs, biyolojik, kimyasal ve öldürme gücü yüksek ileri teknoloji silahlar gibi nedenlerden dolayı daha vahim olaylarla karşı karşıya kalabilir.

Neo-liberal görüşlerin hâkim olduğu dünyada “laissez faire – bırakın yapsınlar” düşüncesi çerçevesinden internet ve küreselleşmeyle insanların gerçek özgürlük kazandığı tezi birçok açıdan yeniden düşünülmeli ve yeni şartlara adapte edilmelidir. Gerçekten de korona virüsünün yayılmasıyla sınırsız özgürlük ve maksimum kâr anlayışı yerini, gönüllü izolasyona bırakmıştır. Böylece sınırsız özgürlük olarak tanımlanan yaşam, akıllı telefonlar ve GPS ile 7/24 saat zorunlu takip ve karantina koşullarına dönüşmüştür. Bu durum orta ve uzun vadeli olarak bazı sosyoekonomik sonuçları beraberinde getirecektir. Sonuç itibarıyla COVID 19 salgını bilimin insanlığın huzur ve barış içinde yaşayabilmesi için aktif bir şekilde sürece dahil olması gerektiğini bir kez daha göstermiştir. Bireyler, kurum ve kuruluşlar doğanın tahrip edilmesine kayıtsız kalmaktan vazgeçip, kendilerinin ve toplumun sağlığı için refah, sosyal adalet ve sürdürülebilir çevresel faktörlerin varlığını korumak için iş birliği yapmalarının gereği ayrı bir önem arz etmektedir. En nihayetinde korona virüs salgınının, doğanın korunması ve daha adaletli bir yapının inşa edilmesi için bu gezegende yaşayanlar tarafından ciddi bir ön uyarı olarak görülmesi halinde sorunların çözümü yönünde önemli adımlar atılabilir.

Başta aşı olmak üzere ilaç, maske, solunum cihazı benzeri tıbbi araçlar COVID 19 benzeri salgınlara karşı alınacak acil çözümler olarak görülebilir. Ancak doğayı temel alan kalıcı çözümler uygulamaya konulmadığı sürece insanlık daha çok travmatik durumlarla karşı karşıya kalabilir. En önemlisi de her toplum gelecek nesilleri için savaşları göze alarak doğayı yakıp yıkmak yerine onlara temiz hava, yeşil bir çevre, adil ve insani bir sosyoekonomik anlayışı temel alan bir yaşamı bırakma yönünde çaba göstermelidir. ABD, Rusya, Çin ve AB üyeleri gibi ülkeler şimdiye kadar daha çok sınır güvenliği, savaş olasılığına karşı silah sanayisi ve ticari çıkarlarını esas alan politikalar gütmüşlerdir. Bu ülkeler dışında kalan diğer ülkeler de bu genel eğilime uyum sağlayarak bu ülkelerin ekseninde benzer politikalar izleyerek onların silah pazarına alıcı veya fason üretici olarak katılmış ve bu ülkelerin kurmuş oldukları uluslararası kuruluşlara üye olarak bu sürece destek olmuşlardır. Ancak COVID 19 salgını bu yaklaşımın kısmen de olsa hatalı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu kuruluşlar yerine çevreyi, salgın hastalıkları, deprem gibi yer kürenin doğal süreçlerini ön plana çıkaran, yoksulluk, göç ve insan hakları ihlallerini dikkate alan kuruluşlara bırakmalı veya bu kuruluşların varlıklarının devam ederken bu hedefleri öncelikleri arasına dahil etmelidirler. Bu hedeflerin gerçekleşmesi elbette zaman alacak ve buna karşı mevcut statüko direnç göstermektedir. Ancak tıpkı bilim ve sanayinin gelişmesine öncülük eden Rönesans hareketlerinde olduğu gibi bu konuda fikirsiz bazda bilimsel çalışmalar yapılarak ve projeler geliştirilerek köklü değişimlerin doğru yönde gerçekleşmesi için topluma uygulanabilir çözümler sunulmalıdır.

COVID 19 benzeri salgın hastalıkların zaman zaman ortaya çıkacağı, doğal yaşamın bir parçası olarak değerlendirildiğinde virüs ve bakteriler yer kürede canlı yaşam olduğu sürece etkilerini devam ettireceklerdir. Bu açıdan zararlı bakteriler ile ölümcül virüslere karşı çalışmalara her zamankinden daha fazla önlem alınmalıdır. Zira doğal düzen insan eliyle oldukça fazla tahrip edilmiş, bu sebepten

dolayı doğanın koruyucu gücü zayıflamıştır. Fransız kimyacı Antoine Lavoisier'in dile getirdiği gibi doğada hiçbir şey yoktan var edilmez ve varlığı yok edilmez, sadece değişerek yeni bir boyutla karşımıza çıkar. İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan veba, lepra, tüberküloz, SARS, MERS, COVID 19 gibi bakteri ve virüs menşeli mikroorganizma kaynaklı hastalıkların hiçbiri yok olmayacaktır, sadece yayılmak için uygun ortamı bekleyecektir.

Olaylara tarihsel gelişmeler ışığında bakıldığında ise değişimin gerçekleşmesi ve bir fikrin uygulama alanı bulabilmesi için yüz yıl gibi bir zamanın geçmesi ya da toplumu derinden sarsan bir vakanın vuku bulması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında korona virüs toplumda bir değişim ve dönüşümü tetikleyebilir. Ancak sürecin evrensel insani değerleri ve doğal yaşamın korunmasını önceleyen bir karaktere sahip olması için düşüncel ve uygulama alanında çalışmaların yapılması bir zorunluluk arz etmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribattan sonra Adolf Hitler ve Benito Mussolini eksenli daha yıkıcı olan II. Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Çünkü savaşı müteakiben değişim ve dönüşüme yön veren yapılar gelişmemiştir. Nitekim II. Dünya Savaşından sonra bunu fark eden güçler BM, ICC, WHO, NATO, IMF, WB gibi kurumları geliştirerek değişimin yönünü belirleme bağlamında önemli adımlar atmışlardır.

En önemlisi de International Criminal Court ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi benzeri kurumsal yapıların içerikleri genişletilerek kimyasal silah kullanma ve işkencenin yanı sıra çevre tahribatına yol açan, doğayı yok eden, hava ve çevre kirliliğine sebebiyet veren, flora ve faunanın dengesini bozan, insanları ve doğada serbest yaşayan hayvanları yerleşim yerlerini terk etmeye zorlayan ve dolayısıyla dünya nüfusunun sağlığını tehlikeye sokacak her türlü askeri, siyasi ve ekonomik faaliyetin cezalandırılması gündeme gelebilir.

Diğer yandan korona virüs salgınının uyarı niteliğindeki etkileri sonucu ülkeler, kurumlar ve bireyler bundan sonra daha çok teknolojik araç ve gereçler kullanarak eğitim, üretim ve sosyal yaşama yer vermeye yöneleceklerdir. Ancak bu tür bir yaklaşım, sorunu çözdüklerine inanmaları yanılığına yol açacaktır. Böylece daha çok teknoloji, daha çok içe kapanma eğilimi ön plana çıkacaktır. Oysa sorun evde kalmak, evde çalışmak, telekonferans veya interaktif yöntemlerle kendini donatmakla çözülemeyecek kadar ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Bu açıdan doğayla barışık bir yaşam için henüz şans varken bilimden sanata, üretimden tüketime kadar her alanda kalıcı çözümler geliştirilmeye başlanılmalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 3- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. 6- Makaledeki deneysel çalışmalar, uluslararası deklarasyon, kılavuz vb.'ye uygun gerçekleştirilmiştir. (Deneysel bir çalışma değilse bu maddeyi siliniz.)
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Alpago, H. (2018a). *İktisadi düşünce tarihi, güncel ve eleştirel bir bakış açısıyla*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Alpago, H. (2015b). The correlation between economic status and medical circumstances. *Turkish Economic Review*, 2(1), 3-8.
- Alpago, H. (2018c). Bitcoin'den selfcoin'e kripto para. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 411-428.
- Ayittey, FK. & Ayittey, MK. & Chiwero, NB. & Kamasah, JS. & Dzuvoor, C. (2020). Economic impacts of Wuhan 2019-nCoV on China and the world. *J Med Virol*, 92, 473-475.
- Barış, İ. (2008). Sokakta yaşayan çocuklar ve aileleri (İstanbul örneği). *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 39, 87-114.

- Becht, H. P. (1982). *Medizinische implikationen der historischen pestforschung am beispiel des schwarzen todes von 1347/51*. In: Bernhard Kirchgässner, Jürgen Sydow (Hrsg.): Stadt und gesundheitspflege. (= Stadt in der geschichte. Band 9), Sigmaringen, 78–94.
- Çetin, B. & Ünlüönen, K. (2019). Salgın hastalıklar sebebiyle oluşan krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(2), 109-128.
- Chomsky, N. (2020). The world after coronavirus. 12 Nisan 2020 tarihinde <https://diem25.org/> adresinden erişildi.
- Dördüncü, H. & İncekara, B. & Özer, K.O. (2015). Turizmin ulaştırmasının denizyolu ulaştırmacılığı yönünden gelişimi. *İktisat Politikaları Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-6.
- FOCUS (2020). Pest (1347). 12 Nisan 2020 tarihinde www.focus.de adresinden erişildi.
- GENF (2020). 4 Nisan 2020 tarihinden <https://www.gecf.org/> adresinden erişildi.
- Huang, C. & Wang Y. & Li X. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan. *China, Lancet*, 395(10223), 497-506.
- Karatay, A. (2017). Türkiye’de koruyucu aile: Kökenleri, gelişimi ve bugünü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 389-427.
- OECD (2018). 4 Nisan 2020 tarihinde <https://www.oecd.org/> adresinden erişildi.
- ORF (2020). *Isolation, eine maßnahme seit jahrtausenden*. Wien.
- Oskoui, K.N. (2020). Impacts of coronavirus on the global economy. 4 Nisan 2020 tarihinde [Gecf.org](http://www.gecf.org) adresinden erişildi.
- Perry, R. D. & Fetherston, J.D. (1997). Yersinia pestis—etiologic agent of plague. *Clinical Microbiology Reviews*, 0893-8512/97, 35–66.
- Savaşan, F. & Schneider, F. (2007). Dymimic estimates of the size of shadow economies of Turkey and of her neighbouring countries. *International Research Journal of Finance and Economics*, 7(5-9), 126-143.
- SGK (2020). 4 Nisan 2020 tarihinde <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr> adresinden erişildi.
- Sturman, LS. & Holmes, KV. (1983). The molecular biology of coronaviruses. *Advances in Virus Research*, 28, 35–112.
- The Economist* (2020). 11 Nisan 2020 tarihinde <https://www.economist.com/> adresinden erişildi.
- WHO (2019). 4 Nisan 2020 tarihinde www.who.int adresinden erişildi.
- World Economic Forum* (2020). 4 Nisan 2020 tarihinde www.weforum.org/ adresinden erişildi.
- Worldometers* (2020). 19 Nisan 2020 tarihinde <https://www.worldometers.info/coronavirus/> adresinden erişildi.
- Vasold, M. (2012). *Grippe, pest und cholera*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- ZDF (2017). *Der schwarze tod. Die pest im mittelalter*. 9 Haziran 2016 tarihinde <https://www.zdf.de/dokumentation/momente-der-geschichte/der-schwarze-tod-104.html> adresinden erişildi.